

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФОЛЬКЛОРИСТИКИ**

**ТРАДИЦІЙНА ОБРЯДОВІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки 4 курсу бакалаврату
освітньої програми
*«Етнокulturологія з
поглибленим вивченням
Іноземної мови»,*
спеціальності – 034 Культурологія
КРАЙНОВОЇ Кристини Максимівни
Науковий керівник:
к.філол. н., доцент
кафедри фольклористики
Наталія САЛТОВСЬКА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри фольклористики

№ ___ від «___» _____ 2024 року

завідувачка кафедри _____ (підпис)

д.філол.н., доц. Олеся НАУМОВСЬКА

КИЇВ – 2024

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена дослідженню традиційних обрядів як чинника формування національної свідомості. **Актуальність теми** полягає у зростаючому значенні збереження культурної спадщини та ідентичності в умовах глобалізації. Об'єктом дослідження є традиційні обряди української культури, а предметом – їхній вплив на формування та збереження національної свідомості. **Мета дослідження** – визначити роль традиційних обрядів у формуванні національної свідомості українського народу. Серед **завдань** – проаналізувати теоретичні засади та класифікувати традиційні обряди, дослідити їхній вплив на національну свідомість, а також оцінити їхні зміни в сучасному контексті.

Робота складається з двох розділів. Перший розділ висвітлює теоретичні засади традиційних ритуалів, їхнє походження та класифікацію. Другий розділ присвячений аналізу впливу обрядів на національну свідомість та її трансформації в сучасному суспільстві. **Методологічним підґрунтям дослідження** є комплексний підхід, що включає історичний, культурологічний та соціологічний аналіз. Використання цих методів дозволило досягти нових результатів у розумінні значення традиційних обрядів для збереження національної ідентичності. Для вирішення поставлених завдань використано поєднання **методів дослідження**. Було застосовано структурно-функціональний метод, що дозволяє виявити соціальні та культурні функції обрядовості та класифікувати традиційні обряди. При проведенні дослідження було використано також компаративістський метод з метою простеження як ми зберігаємо свою національну ідентичність через традиційні обряди. Зокрема, було розглянуто традиційні обряди як засіб збереження національної ідентичності та їх роль у сучасному контексті. Використання системного методу сприяло комплексному аналізу обрядів, дозволяючи простежити їх взаємозв'язки з іншими елементами культури та суспільного життя. Завдяки цьому методу вдалося виявити, як обрядовість впливає на підтримання

національної єдності (на прикладі досліджуваного об'єкта). Проведене дослідження дозволило зробити **висновки**, що традиційні обряди відіграють ключову роль у формуванні національної свідомості, сприяють збереженню культурної спадщини та протидіють негативним наслідкам глобалізації. Висновки дослідження підтверджують необхідність активного збереження та популяризації.

ABSTRACT

The paper is devoted to the study of traditional rituals as a factor in the formation of national consciousness. The relevance of the topic lies in the growing importance of preserving cultural heritage and identity in the context of globalization. The object of the study is the traditional rituals of Ukrainian culture, and the subject is their influence on the formation and preservation of national consciousness. The purpose of the study is to identify the role of traditional rituals in shaping the national consciousness of the Ukrainian people. The tasks include analyzing the theoretical foundations of traditional rites, classifying rites, studying their impact on national consciousness, and assessing their changes in the modern context.

The paper consists of two sections. The first section covers the theoretical foundations of traditional rituals, their origin and classification. The second section is devoted to analyzing the impact of rituals on national consciousness and its transformation in modern society. The methodological basis of the study is a comprehensive approach that includes historical, cultural, and sociological analysis. The use of these methods allowed us to achieve new results in understanding the importance of traditional rituals for the preservation of national identity.

A combination of research methods was used to solve the tasks. Thus, the structural-functional method was used to identify the social and cultural functions of rituals and to classify traditional rites. The comparative method was also used in the study to trace how we preserve our national identity through traditional rituals. In particular, traditional rituals as a means of preserving national identity and their role in the modern context were considered. The use of the systemic method contributed to a comprehensive analysis of rituals, allowing us to trace their interconnections with other elements of culture and social life. Thanks to this method, it was possible to identify how rituals affect the maintenance of national unity (on the example of the object under study). The study found that traditional rituals play a key role in shaping national consciousness, contribute to the preservation of cultural heritage, and counteract the negative effects of globalization. The findings of the study confirm the need for active preservation and popularization.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАДИЦІЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В УКРАЇНІ	8
1.1. Класифікація традиційних обрядів.	8
1.2. Соціальні та культурні функції обрядовості.....	18
Висновки до Розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ТРАДИЦІЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ	27
2.1. Традиційні обряди як засіб збереження національної ідентичності ..	27
2.2. Традиційна обрядовість у сучасному контексті	32
Висновки до Розділу 2	35
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що традиційна обрядовість є важливим аспектом культурної спадщини України. Традиційна обрядовість не тільки відображає унікальність культурної спадщини, але і є важливим елементом її самобутності. Розуміння теоретичної основи ритуалів дозволяє краще зрозуміти їх роль у формуванні та збереженні національної самосвідомості.

Розглядаючи теоретичну основу ритуалу, ми маємо на увазі не лише сам ритуал, а і його важливість та фундаментальність у культурному контексті. Класифікація ритуалів може допомогти зрозуміти, чим вони відрізняються від інших аспектів культури, таких як традиції, звичаї та міфи. Аналіз соціальних і культурних функцій ритуалів дозволяє проникнути в їх суть і виявити їх вплив на формування соціокультурного простору.

У сучасних умовах вивчення традиційних ритуалів є важливим для збагачення культурних знань та сприяє підтримці та розвитку культурного різноманіття. Глибокий аналіз сприяє не тільки поглибленню наукового розуміння, але й відкриває нові можливості для вивчення та збереження цінностей традиційної обрядовості.

Мета роботи. Метою цієї роботи є дослідження теоретичних засад традиційної обрядовості та аналіз її впливу на формування національної свідомості. У межах роботи розглядаються класифікація традиційних обрядів, їх соціальні та культурні функції, а також роль традиційної обрядовості у збереженні національної ідентичності в сучасному контексті.

Відповідно до мети визначено такі дослідницькі завдання:

- Ознайомитися з теоретичними засадами традиційної обрядовості.
- З'ясувати класифікацію традиційних обрядів.
- Окреслити соціальні та культурні функції обрядовості.
- Проаналізувати вплив традиційної обрядовості на формування національної свідомості.

Об'єкт дослідження. Традиційна обрядовість, як сукупність ритуалів та звичаїв, що виконуються певною етнічною групою або нацією з метою збереження та передачі культурних цінностей і спадщини.

Предмет дослідження. Чинники формування національної свідомості.

Для вирішення поставлених завдань використано поєднання **методів дослідження**. Так, було застосовано структурно-функціональний метод, що дозволяє виявити соціальні та культурні функції обрядовості та класифікувати традиційні обряди. При проведенні дослідження було використано також компаративістський метод з метою простеження як ми зберігаємо свою національну ідентичність через традиційні обряди. Зокрема, було розглянуто традиційні обряди як засіб збереження національної ідентичності та їх роль у сучасному контексті. Використання *системного методу* сприяло комплексному аналізу обрядів, дозволяючи простежити їх взаємозв'язки з іншими елементами культури та суспільного життя. Завдяки цьому методу вдалося виявити, як обрядовість впливає на підтримання національної єдності (на прикладі досліджуваного об'єкта).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота ОС «бакалавр» складається зі вступу, двох розділів, кожен із яких містить підрозділи та висновки, загальних висновків та списку використаних джерел (37 позицій). Загальна кількість сторінок – 43, з них – 40 основної частини.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТРАДИЦІЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Класифікація традиційних обрядів

Українська традиційна обрядовість – це сукупність народних звичаїв, ритуалів та церемоній, що передаються з покоління в покоління та відображають культурну і духовну спадщину українського народу. Вона охоплює різноманітні аспекти життя, такі як календарні свята (Різдво, Великдень, Івана Купала), родинні обряди (весілля, хрестини, похорони), а також трудові та господарські традиції. Ці обряди відображають світогляд, вірування, моральні цінності та соціальні норми українців, сприяють збереженню національної ідентичності та зміцненню суспільних зв'язків.

Потенціал давніх українських обрядів об'єднувати людей і громади через спільний досвід, що сприяє формуванню почуття приналежності та єдності, є однією з їхніх головних соціальних ролей. Будь то фестивалі, церемонії чи релігійні практики, ці ритуали часто передбачають групову участь, формуючи спільну ідентичність серед учасників. Крім того, традиційні українські ритуали відіграють вирішальну роль у відзначенні важливих життєвих подій, таких як шлюб, поховання та народження. Вони пропонують структуру, яка допомагає людям осмислити ці зміни і зберегти зв'язок зі своїм культурним походженням. Соціальні ієрархії, сімейні структури та динаміка громади підтримуються та увічнюються за допомогою цих ритуалів.

Традиційні українські обряди відіграють важливу роль у збереженні культури та передачі культурних цінностей, вірувань і моделей поведінки від покоління до покоління. Вони представляють давні традиції, фольклор та символіку, які визначають самобутній характер українського народу. Українська культура не була б повною без цих обрядів, які підкреслюють розмаїття звичаїв, що передавалися з покоління в покоління.

Народні гуляння і ритуали – це символічні дії, присвячені святкуванню найважливіших подій у житті громад, сімей та окремих осіб, які є низкою

традиційних умовних дій, які образно та символічно виражають встановлений зв'язок людей з природою.

Традиції є усталеною системою ритуалів, пов'язаних із суспільним, побутовим чи релігійним життям. Українці належать до країн, чії ритуали є одними з найстаріших і найбагатших. Наша країна має пишатися своїми унікальними традиціями та обрядами. У них реалізована художня і творча діяльність людини. Вічні і незмінні гуманістичні цінності сконцентровані в народних ритуалах. Поява обрядів зумовлена також суспільною природою людини, котра проявляється у різноманітності форм спілкування. Звідси закономірність виникнення подібних форм людського спілкування як свята. Таким чином, свято вважається суспільним імперативом, необхідним, неминучим елементом людського існування, а також однією з обов'язкових цінностей, що становлять духовне життя суспільства.

Більша частина українських обрядів стосуються родини. Їх ми і будемо висвітлювати. Це не випадковість, оскільки питання створення сім'ї в українців традиційно займає важливе місце в гілці пріоритетів. Окрім цього, в духовній культурі українського народу важливе значення мали й календарні обряди. Протягом довгих століть через свята та звичаї від найстарших поколінь до молодших успадковувалися риси національного менталітету. Важливим видається також те, що свята сприяли й задоволенню духовних, у тому числі релігійних, потреб українців.

Родинно-побутова обрядовість. Родинно-обрядова творчість – це система обрядових і ритуальних дій, супроводжуваних піснями і музикою, які виконуються на основних етапах життя людини. Сьогодні ці ритуали є частиною народних традицій. У минулому вони були визнані не тільки традиціями, і кожному елементу надавалося важливе утилітарне або магічне ритуальне значення.

Система сімейних ритуалів – одна з найбільш архаїчних в усній народній творчості, за своїм походженням вона поступається тільки магічним і календарним ритуалам. Сімейні обряди виникають в той час, коли людина

починає усвідомлювати своє місце в світі, спостерігає зміни в своєму житті і житті інших людей, починає бачити певну періодичність і повторюваність в зміні поколінь.

В архаїчні періоди ритуально-обрядова система, пов'язана з тривалістю людського життя, включала багато етапів та була дуже різноманітною. Деякі з етапів у ході історичного розвитку віджили себе, інші – значно видозмінились, втративши своє первісне значення. З усього розмаїття, що було, до нашого часу збереглися системи обрядів весілля, народження дитини, смерті та ритуальні дії, пов'язані із новосіллям та закладенням, будівництвом нового дому.

Почати доцільно буде з обрядів, пов'язаних з весіллям, його виникненням та становленням. Весільна обрядовість – це система драматично-ритуальних дій та пов'язаних з ними пісенних текстів, що виконуються з нагоди шлюбу парубка та дівчини як початку їх спільного життя з метою створення сім'ї та продовження роду.

Передвесільний цикл обрядів налічує сватання, оглядини, заручини, запрошення на весілля, дівич-вечір. Усе це потрібно розглянути детальніше.

Будь-яке весілля розпочиналося зі сватання. Сватання було й залишається дотепер обов'язковим елементом весільного обряду. У кінцевому результаті молодий отримував право проводити ночі зі своєю обраницею. Сватались переважно в «жіночі» дні: найчастіше – в п'ятницю, рідше за усе в неділю та середу.

Атрибутами сватів були хліб і спеціальні палиці. Обмін хлібом з батьками молодої, пов'язування старостів рушниками і молодого хусткою, частування за столом означало згоду. Обов'язково завжди запитували при цьому згоду молодої. З першого сватання батько часто не погоджувався віддавати дочку. Так чинили, щоб свати не думали, що батьки хочуть збути її з рук. Тому свати приходили по декілька разів аби отримати згоду. Якщо наречений все ж не подобався дівчині та батькам, то він отримував гарбуза або макогін в якості відмови. Для хлопця називалося «схопити гарбуз» або «облизати макогін».

Також важливим елементом обрядових дій виступають пісенні тексти. Бувало, що на перших етапах сватання усе відбувалося без пісень. І це зрозуміло, тому що у багатьох випадках дівчині давався час на подумати, щоб прийняти остаточне рішення. Адже часто вона мало що знала про того, хто претендує стати її чоловіком, про його родину, статок, тощо. Отже, дівчина мала усе це дізнаватись аби зрозуміли, що за чоловік перед нею і вже після цього прийняти рішення. Пісні, які висвітлюють цей обряд, могли виконуватись на публіку і під час весілля. Початкову стадію сватання добре висвітлює така західнополіська пісня: «Скрипнули ворітчика – свати йдуть. – Вийди, вийди, мамунько, й попитай – Якщо люди добрії, то й оддай. Вийшла, вийшла мамонька, спитала, Сторгували доничку – й оддала» [3. ст. 59].

Умова несподіваного приходу сватів передається з пісні в пісню. У пісні із Західного Полісся можемо це простежити: «Приїхали свати до мене. Такий обряд був. Заходять. Я сиділа, заходить там дванацять чоловік... приїхало... І заходять... І говорять: «Де тут така телушка? Нам треба купети тилечку, от таким ростом, товсту, високу... Ну шуткували... Де тут купети?... І взяли мене вевили, по хати поведели, чи вона не кульгає, чи вона не фальшива якась. Ой всьо... Понравилась... Все, купляємо. Ну і всьо, стали за стил сядати... І так і посватали» [13]. Незважаючи на несподіваність приходу сватів, дівчина мала бути готова до цього будь-коли. Готовність визначалась наявністю подарунків для сватів. Потрібно було ткати плати, вишивати хустину для молодого аби бути в повній готовності.

Заручини. Заручини – це оголошення суспільству що молоді люди мають намір одружитися. Від сватання до заручин мав минути певний час, коли можна було належно обдумати всі сторони та прийняти остаточне рішення. Зазвичай свати сідали за стіл та пригощалися гостинцями з боку сім'ї дівчини. Молодий теж повинен був сидіти за столом, а молода ходила по хаті. І тільки коли молодий з молодою вип'ють через стіл горілку, дівчина дає своєму нареченому тарілку з гарбузовим насінням і горіхами. Зверху кладе перстень. Молодий забирає той перстень і надягає собі на палець, а дівчині дає свій. Насіння й горіхи розсипає

по хаті. Після цього молодих вперше садовили разом на кожух чи подушку (під час сватання вони сиділи навпроти одне одного) [19]. Після заручин молоді вже не мали змоги відмовитись від свого рішення та відмінити весілля. Відмова однієї з сторін вважалась безчестям не лише для молодих, але і для цілого роду.

Дівич-вечір відбувався водночас у молодого і молодої також міг проходити лише в молодої, але з обов'язковою участю молодого з боярами. Він охоплював розплітання коси молодої на хлібній діжі, на подушці чи на стільці, покритому кожухом вовною догори, одягання вінка на голову молодої, частування за столом дружок і боярів, обмін подарунками між молодими: молодий з боярами приносив дівчині чоботи і хустку» (чи намітку), а молода обдаровувала його шлюбною сорочкою (вишиваною) або весільною хустиною. Подекуди обмін подарунками виконувався через «післанців», «послів».

Далі мова піде про власне весільний цикл. Переддень весілля відомий за назвою «вінки» або «гільце». У більшості місцевостей після запросин на весілля прикрашали весільне деревце – гільце. Воно символізувало створення нової сім'ї, появу нового сімейного «дерева», саме тому мало виглядати дуже привабливо. Виготовленням гільця розпочиналася частина весільного дійства, яку ми можемо визначити як як обрядове прощання молодих з дівуванням і парубоцтвом, а також з неодруженими товаришами. Це безпосередню означало підготовку до переходу в новий статус. Найпоширеніша назва цієї частини весілля дівич-вечір. Вона мала й інші назви: молодечий вечір, головиця, дружбини, чоботоносини, заграванки.

Традиційне українське весілля тривало декілька днів, у деяких регіонах – цілий тиждень. Зазвичай весілля починали в п'ятницю, тому що п'ятниця – початниця. Переважно святкування відбувалося в домі нареченої. Туди запрошували найближчих родичів, а часто могли запросити й все село. Молодятам віддавали певні почесті, на знак згоди на шлюб їхні руки перев'язували рушником, садили їх на найпочесніше місце за столом або на покутті. Весілля складалося з переліку обрядових актів, які відбувалися послідовно і обов'язково в супроводі обрядових пісень.

Обряди та звичаї, які слідують за весільною церемонією, належать до традиційних українських обрядів, що є складовою «післявесільного» циклу. Ці звичаї мають велике символічне значення і глибоко вкорінені в українському суспільстві.

Важливим післявесільним ритуалом є обряд «Освячення», який часто називають «Благословенням дому молодих». За цим звичаєм молодята повертаються до дому нареченого, щоб священик або старійшина благословив їхній дім і родину. Це символізує початок нового домогосподарства і підтримку заповітних сімейних звичаїв.

Важливою частиною післявесільних обрядів є також ритуал «Спата» або «Спаті». Він полягає в тому, що молодята відвідують домівки своїх родичів і отримують від них благословення, подарунки та побажання. Цей звичай покращує зв'язки між громадою та всередині родин. Ці післявесільні звичаї є дуже важливими в українській культурі, оскільки вони служать для зміцнення зв'язку між нареченою та чоловіком, вітають їх у великій родині та бажають їм удачі та щастя у новому спільному житті.

Продовжуючи цю тему слід сказати про обряди, що стосуються появи дитини та дитинства. Поява дитини завжди є важливою подією для всієї родини, оскільки вона означає початок нового етапу в житті, який символізує продовження роду, збереження родинних традицій та культурних цінностей. Усі ці фактори роблять народження дитини ключовим моментом, який впливає на емоційний, соціальний та культурний розвиток родини.

У давнину народження дитини сформувало цілу систему обрядів, метою яких було забезпечити новонародженому та його матері добре здоров'я, відповідний психологічний стан, адаптацію до нових умов. Жінка стає предметом таємничого акту: в її тілі зароджується і виростає молоде сотворінє. Звідси походить се дивне шанованє перед вагітною жінкою. [3. Ст. 1] Функціонально вони поділяються на перед-пологові, пологові та післяпологові.

Обряди, проведені в пренатальний період, були пов'язані з табу та заборонами на харчування, місцезнаходженням вагітних жінок, професією та

типом роботи, діями. Наприклад, вагітна жінка повинна була тримати свій стан у таємниці якомога довше, і їй було заборонено стригти волосся, різати, стояти на священному кордоні, тобто стояти на межі між світом живих і світом мертвих (а це пороги, ворота, перехрестя, перехрестя), потреба носити домашній амулет. Також жінок застерігали не дивитися на диких звірів, калік, бо вірили, що дитина буде подібна до них. Так відбувалось тому, що у ті часи були страх та нерозуміння фізіологічних процесів, які проходили в тілі жінки під час вагітності, висока дитяча смертність була основою того, що забобони поширювались. В існуючих умовах їх виконання здавалось ледь не єдиною умовою успішного народження дитини. Деякі частини цих табу можуть бути раціоналізовані сьогодні. Це, зокрема, забороняє важку роботу (місити миски, пекти хліб, будувати будинки), наступати на мотузки і гострі предмети.

Перед пологами до сім'ї, у якій повинна була народитись дитина, запрошували бабу-повитуху, і вона залишалась на час пологів та одужання матері. До породіллі повитуха брала з собою такі атрибути: свячену воду, зілля, свічку та льон, щоб перев'язати дитині пупа. Вона відмикала всі замки, відчиняла двері, розплітала волосся та розв'язувала всі вузли для того щоб дитина легко народилася. В обрядових діях і словесних замовленнях, що виконувала баба-повитуха можна прослідкувати намагання шляхом контактної магії прищепити дитині любов до рідного дому, а також забезпечити багате та щасливе життя в майбутньому.

Щодо пологових обрядів, пологи в українських селян проходили в хатах без сторонніх людей, переважно на постелі, яка мала бути завішана рядном або тканиною, яку називали «завіса». Це робилось для того аби вберегли породіллю і новонародженого від поганих очей. Також про пологи не мало знати багато людей аби вони пройшли легше, з тих самих причин.

Далі мова піде про післяпологові обряди. Після виходу плаценти баба торкалася нею немовляти навхрест, далі її ховали там, де зазвичай ніхто не ходить. Інколи її закопували в хаті, на вулиці навпроти «глухої» стіни або під плодовим деревом. Після пологів породілля і новонароджена дитина не мали

права спілкуватися з чужими людьми за законами контагіозної магії. Вони вважались нечистими (як ті, що прийшли із потойбіччя і доторком можуть «заразити» інших людей чи речі),.

Повитуха також купала немовля. Кидати монети перед першою купіллю було звичайною практикою – «на щастя», туди також наливали освячену воду. У воду також додавали трави: півонії, любов до дівчат, щоб вони були привабливими, і кора дуба і чорнобривці, щоб діти були сильними і красивими. Після того, як купіль не можна буде виносити на вулицю після заходу сонця, воду слід вилити під плодові дерева.

Важливим елементом родинної обрядовості був вибір імені для новонародженого. За давнім звичаєм дитині давали два імені: перше – «справжнє», яке знали лише найближчі, тримати його потрібно в таємниці, тому що було вірування, що той, хто знає ім'я людини, має над нею владу, друге – це те, яким кликали дитину, і яке було відоме для інших. Загалом, до вибору імені ставились дуже серйозно, вважаючи, що разом з іменем дитині вибирають долю. Часто, віддаючи данину духам предків, дитині давали ім'я когось із померлих родичів.

Повільно перейдемо до *обрядів пов'язаних з новосіллям та закладенням, будівництвом нового дому*. У системі родинної обрядовості чітко простежуються ритуали та обряди, пов'язані з будівництвом нового дому та новосіллям сім'ї. Ці ритуали давні. До них ставились дуже серйозно, тому що первісна людина, яка розглядала переселення як перехід у світ чужих духів, вважала, що саме від успішного виконання всіх приписів залежить її подальше життя у новому середовищі.

Початковим етапом був вибір місця для дому, який, як правило, проводився за допомогою ворожіння і жереба. Іноді хліб та інші священні предмети залишалися на ніч, щоб перевірити придатність обраного місця. Якщо з речима усе добре, то місце вважалось придатним.

Під час будівництва на стіні могли бути розміщені різні ритуальні предмети – як з добрими намірами, так і з поганими. Кожен етап будівництва

супроводжувався так званим «квітковим» ритуалом. Це означало прикрашання спорудження зеленню, квітами. Загальнопоширеним був звичай: при закладанні першого вінця треба ховати за кут монети. Це робилось до багатства. Також інколи робили своєрідне пожертвування домовому – клали шматочки хліба або сиру, а іноді і голову півня.

По завершенні робіт будинок був окроплений замовленою водою зсередини і зовні. По завершенні будівництва господар перекидав через стіну освячене яйце, яке закопували на місці падіння. Це робили для того, щоб вітер не зривав дах. У багатьох селах після укладання останнього вінця господиня подавала одному з платників горщик із зерном. Тесляр проходив по вінця, посипаючи його зерном і бажаючи щастя, багатства і здоров'я сім'ї в новому будинку. А після цього горище застеляли мохом, по якому сіяли овес і присипали його піском. Овес сховався і засихав, що повинно було привести до багатства.

Ритуал новосілля також був пов'язаний з системою магічного культу: першими в новий будинок переїжджали священні тварини, зазвичай -півень або кішка. І ще переносилося священне: тепло з печі колишнього житла з обгорілими полінами. За стародавніми язичницькими уявленнями, духи будинку «переселялися» разом з господарями. Потім переносилися речі, але в першу чергу ті, які стосувалися печі, колодязя.

Коли людина помирала, то рідні були зобов'язані допомогти душі успішно покинути свою домівку. Бо за певних обставин вона могла повернутися туди злим духом. Щоб вберегтися від цього, у хаті, де був покійник, обов'язково закривали всі дзеркала. Мерця виносили з хати вперед ногами, щоб той більше не повернувся. Коли тіло винесли, у хаті необхідно було символічно прибрати.

Завершимо розгляд родинно-побутової обрядовості, обрядовостю пов'язаною зі смертю та відходом в інший світ. Похорон як етап сімейного життя – це система певних ритуальних дій, які проводяться в зв'язку зі смертю одного або декількох представників сім'ї і супроводжують його або їх поховання. Ця обрядовість дуже давня, похоронні дійства формувалися століттями і знаходились під впливом різних епох, кожна з них певним чином демонструвала

своє розуміння смерті. Ця частина сімейного ритуалу демонструє нам більш тісний зв'язок з практикою магії, оскільки за своїм походженням вона набагато старша за весілля.

Найархаїчніші ритуали, пов'язані зі смертю людини розпочинались традиційно оживленням мерця: «Вечером збирається молодіж і иправляє страшні, варварські річи з трупом. Напр., тягають мерця за ноги і кличуть, щоби встав і бавився з ними, тягають за волосся і питають, чи відгадає, хто потяг, тягають стеблом чи галузкою з частинного дерева небіжчикові попід ніс, скобочуть його щоби засміявся і т. д. І все те діється в очах рідні, котра, одначе, не може запротестувати проти того, бо не може ломити звичаю», -подає М. Грушевський обряд свідка, називаючи його «звироднілою практикою оживлювання».

Ритуал «прощання» покійного з хатиною, який відбувався під час виносу покійного, тісно пов'язаний з культом померлих предків. До труни на порозі торкалися три рази, вважалося, що це «повідомляє духам предків» про те, що нова душа «відправляється в світ мертвих». Варто зазначити, що три – це сакральне число, саме тому його використовують в обрядовості достатньо часто.

Всі уявні кордони між світом живих і мертвих несли за собою магичне значення: ворота, перехрестя, перетину доріг, входи на кладовища. Тому в кожному з цих місць відбувався певний ритуал. Часто труну несли на полотні, що символізує дорогу, і опускали в могилу, а місце поховання прикрашали рушником.

Власне вже під час похорону на могилі справлялась тризна – це так званий язичницький жертвний обід. Їли коливо -це пшенична або ячмінна каша, вони вважались їжею для покійників. Під час тризни жалоба за померлим спочатку переходила у радість, а згодом – у оргію, метою якої було «відлякати» смерть від роду, утвердивши перемогу життя над смертю, відлякати душу померлого, щоби та не завдавала шкоди людям. На думку М. Грушевського: «Тризна ся первісно означала воєнні забави, гри, представлення, що відбувались, очевидно, на похоронах вояків і старшини, і тільки пізніше перейшла на звичайний пир та

п'ятику. В різних формах такі гри проходять у різних примітивних народів, виявляючись до певної міри продовженням тої охорони небіжчика, яка відбувалась на посидженнях при його трупі перед похороном». Окрім того, «поминальна відправа не оберталась в межах самого голосіння, а переходила до різних пісень «сатанинських» себто передхристиянського характеру, і сумна частина поминок перемінювалась в забавну, яка періодично відновляла похоронну тризну». [34]

1.2. Соціальні та культурні функції обрядовості

У національному суспільстві традиційні українські обряди виконують низку життєво важливих соціальних і культурних функцій. Ці обряди є невід'ємною частиною української культури і мають глибокий вплив на те, як люди взаємодіють один з одним, зміцнюють зв'язки всередині громади та зберігають давні звичаї.

Потенціал давніх українських обрядів об'єднувати людей і громади через спільний досвід, що сприяє формуванню почуття приналежності та єдності, є однією з їхніх головних соціальних ролей. Будь то фестивалі, церемонії чи релігійні практики, ці ритуали часто передбачають групову участь, формуючи спільну ідентичність серед учасників.

Традиційна українська обрядовість відіграє важливу роль у збереженні культури та передачі культурних цінностей, вірувань і моделей поведінки від покоління до покоління. Вони представляють давні традиції, фольклор та символіку, які визначають самобутній характер українського народу. Українське культурне самовираження було б неповним без цих обрядів, які підкреслюють різноманітність звичаїв, що передавалися протягом століть. Крім того, звичаєві українські практики виступають буфером проти зовнішнього тиску, такого як глобалізація, та ознакою культурного опору. Громади зберігають свою культурну автономію перед обличчям постійних суспільних змін, підтримуючи

свою унікальну ідентичність та спадщину через постійне виконання цих ритуалів.

Отже, сприяючи згуртуванню громади, захищаючи культурну спадщину та протистоячи зовнішньому тиску, традиційні українські обряди відіграють важливу соціальну та культурну роль. Їхнє значення виходить далеко за межі конкретних ритуалів, що виконуються під час них; вони впливають на те, як люди сприймають своє минуле, теперішнє та майбутнє в контексті української культури. Крім того, традиційні українські ритуали відіграють вирішальну роль у відзначенні важливих життєвих подій, включаючи шлюби, поховання та народження. Вони пропонують структуру, яка допомагає людям осмислити ці зміни і зберегти зв'язок зі своїм культурним походженням. Соціальні ієрархії, сімейні структури та динаміка громади підтримуються та увічнюються за допомогою цих ритуалів.

З основних *соціальних функцій обрядовості* можна виділити такі як : соціальна інтеграція, соціальний контроль, соціалізація, комунікативна функція.

Почнемо опис з соціальної інтеграції. Обряди допомагають об'єднати людей та зміцнити їхнє почуття приналежності до спільноти чи групи. Наприклад, люди стають ближчими, коли відзначають національні свята або беруть участь у релігійних дійствах. Загалом, соціальна інтеграція є однією з важливих соціальних функцій обрядовості. Це проявляється у зміцненні зв'язків між членами спільноти, створенні почуття єдності та приналежності. Також можна додати зміцнення колективної ідентичності. Ритуали сприяють формуванню колективної ідентичності, підкреслюючи спільні символи, міфи та історії, які об'єднують людей. За допомогою святкування національних свят, спільнота висловлює свою унікальність і специфіку. Це створює відчуття приналежності до певної групи та гордості за свою культуру. Відчуття того, що ти є частиною колективу з певною історією. Це об'єднує людей, створюючи колективний досвід. Наприклад, святкування таких релігійних свят як Різдво чи Великдень об'єднує родини і навіть ширші спільноти у святкуванні. Всі учасники відчують себе частиною чогось більшого, що зміцнює їх соціальні зв'язки.

Хочу зазначити також аспект підтримки соціальних норм і цінностей. Обряди допомагають укорінювати в суспільстві спільні цінності та норми. Через участь у ритуалах люди дізнаються, усвідомлюють та приймають ці норми як частину своєї поведінки в суспільстві. Це сприяє узгодженості дій членів спільноти, сім'ї та забезпечує стабільність соціальних відносин поміж людьми. Розглянемо за приклад ритуали, пов'язані з одруженням. Вони дуже чітко підкреслюють важливість сімейних цінностей та взаємної підтримки. Таким чином обрядовість позитивно впливає на утворення загальних цінностей. Дотичний аспект – це підтримка соціальних ролей та ієрархії. Обряди часто включають елементи, які визначають та підкреслюють соціальні ролі та ієрархії. Вони допомагають людям краще усвідомити своє місце в суспільстві та взаємодіяти з іншими відповідно до цих ролей. Спільна участь у емоційно насичених обрядах, таких як похорони або святкування народження, створює глибокий емоційний зв'язок між учасниками. Це сприяє виникненню співчуття, взаємної підтримки і розуміння, що є важливим для зміцнення соціальної єдності.

Наступна функція – це соціальний контроль: обряди допомагають підтримувати соціальні норми та правила. Вони часто містять елементи, які демонструють прийнятну поведінку та санкції за її порушення. Це сприяє підтримці порядку в суспільстві. Соціальний контроль як соціальна функція обрядовості включає механізми, за допомогою яких суспільство підтримує порядок, дисципліну і дотримання соціальних норм та правил. Це досягається через ритуали та обряди, які формують та зміцнюють очікувану поведінку та моральні стандарти.

Ще одна важлива соціальна функція обрядовості – це звісно соціалізація. Через обряди нові покоління знайомляться з культурними нормами, цінностями та традиціями своєї спільноти. Обряди ініціації, наприклад, допомагають молодим людям переходити на новий соціальний статус. Соціалізація є однією з найважливіших соціальних функцій обрядовості, яка включає процес передачі культурних норм, цінностей і традицій від одного покоління до іншого. В

українській культурі обряди відіграють значну роль у формуванні ідентичності та інтеграції індивіда в суспільство.

Слід зазначити таку функцію як – комунікація. Обряди служать засобом передачі важливої для суспільства інформації. Це можуть бути Ритуальні послання або символічні дії, що передають важливі знання або традиції. Спілкування є важливою соціальною функцією ритуалу і допомагає передавати інформацію, емоції та цінності між членами спільноти. Ритуали служать символічним і невербальним засобом комунікації, сприяючи зміцненню соціальних зв'язків та інтеграції. В українській культурі ритуали відіграють важливу комунікативну роль.

Культурні функції обрядовості. Якщо говорити про культурні функції обрядовості, то я хочу виділити серед них такі як: збереження культурної спадщини, формування та підтримка ідентичності, ритуалізація часу та простору, естетична функція, символічне вираження.

Збереження культурної спадщини: Ритуали допомагають зберігати та передавати культурні традиції, легенди, міфи та інші нематеріальні культурні елементи. Вони гарантують спадкоємність культурної спадщини від покоління до покоління. Збереження культурної спадщини є однією з важливих культурних функцій ритуалу. Ця особливість забезпечує спадкоємність культурних традицій і звичаїв, що передаються з покоління в покоління. Ритуали служать важливим механізмом збереження історичної пам'яті, соціальних цінностей та ідентичності людей.

Формування та підтримка ідентичності: Ритуали сприяють формуванню колективної та особистої ідентичності. Вони підкреслюють унікальність культурних особливостей певної групи, країни чи релігії та допомагають людям відчувати себе частиною певної спільноти. Формування та підтримка ідентичності є однією з важливих культурних функцій ритуалу. Ритуали допомагають людям відчути свою приналежність до певної групи, країни чи культури, зміцнюють їхнє почуття спільності та забезпечують збереження їх

колективної ідентичності. В українській культурі ритуали відіграють важливу роль у формуванні та підтримці національної та культурної ідентичності.

Ритуалізація часу і простору: Ритуали організують час і простір культурно значущими способами. Наприклад, календарні свята визначають протягом року, а церемоніальні місця (храми, священні дерева, пам'ятники) визначають точки культурно значущого простору. Ритуалізація часу та простору є важливою культурною функцією ритуалу, структуруючи та організуючи життя громади та надаючи цінності певному часу та місцю. Ця функція створює символічні межі, надає особливої ваги ритуальним діям і робить їх важливими для колективної свідомості. У контексті української культури ритуалізація часу і простору має глибокий сенс і виражається через різні ритуали і традиції.

Естетична функція також важлива. Обряди мають естетичну цінність і часто включають елементи музики, танцю та театру, які сприяють мистецькому та емоційному багатству культури. Естетична функція ритуалу полягає в тому, що він не тільки відіграє соціальну та релігійну роль, але й служить засобом вираження краси, художньої творчості та естетичної насолоди. Ритуали часто включають елементи мистецтва, такі як музика, танці, співи, Костюми та прикраси, які надають їм естетичну цінність. В українській культурі естетична функція ритуалу дуже яскраво виражена і відіграє важливу роль у збереженні та розвитку народного мистецтва.

Давайте розглянемо цю функцію більш детально на прикладах української культури. Українські обряди сповнені творчих компонентів, які підвищують їхню естетичну цінність і роблять значний внесок у розвиток та збереження народного мистецтва. Наприклад, сукні наречених, які одягають під час традиційної української весільної церемонії, вирізняються витонченою вишивкою та яскравими кольорами, що символізують родючість, достаток і чистоту. Весільний танець, який іноді називають «гопак» або «веснянка», – це ритмічне та елегантне дійство, яке зачаровує як виконавців, так і глядачів своїми вишуканими жестами та вправними рухами.

Іншою ілюстрацією є щорічна церемонія Івана Купала, яка є фольклорним святкуванням літнього сонцестояння в Україні. Молодь збирається навколо вогнищ, вкритих польовими квітами, щоб виконати традиційні пісні і танці під час цього свята. Символізуючи любов, єдність і силу природи, плетіння квіткових віночків і радісні ритуали стрибків через полум'я є художнім вираженням спільних традицій і цінностей.

Крім того, вишукано оздоблені писанки з геометричними візерунками та символічними сюжетами є головним атрибутом святкування Великодня в Україні, демонструючи творчість та майстерність регіональних ремісників. Писанки виготовляються за старовинними методами, що передаються з покоління в покоління, поєднуючи творчий таланти з релігійним та культурним значенням. В українській культурі ритуали є місцем для художнього самовираження, що поєднує танець, музику, образотворче мистецтво та ремесла, створюючи візуально вражаюче та захоплююче дійство, яке відображає багатство культурної спадщини країни та стійку винахідливість її народу.

Символічне вираження: Ритуали використовують символи для вираження глибоких культурних смислів і цінностей. Ритуальні символічні дії і предмети допомагають людям краще розуміти і інтерпретувати навколишній світ. Символічне вираження-одна з важливих культурних функцій ритуалу. Ритуали часто допомагають людям зрозуміти і прийняти важливі аспекти їхнього життя і культури, використовуючи символи для передачі глибоких сенсів і культурних цінностей, символи роблять ритуали більш зрозумілими і значущими, а також надають їм додаткові значення за допомогою символічних виразів. У контексті української культури символічні вирази відіграють важливу роль у ритуальній практиці.

Давайте детальніше розглянемо цю функцію на прикладі. Ритуали значною мірою покладаються на символічне вираження для передачі складних культурних значень і цінностей. В українській культурі ця роль представлена різноманітними символічними об'єктами та діями, що використовуються в церемоніях. Наприклад, символи привітання, дружелюбності та поваги

представлені використанням хліба і солі в церемоніях привітання. Спільне переломлення хліба під час святкувань символізує гармонію та процвітання для всіх.

Інша ілюстрація – коровай, круглий шматок хліба з символічними прикрасами, який є частиною традиційної української весільної церемонії. Коровай уособлює добробут, процвітання та злагоду в родині. Беручи участь у звичаї спільного ламання короваю, наречений і наречена демонструють свою готовність допомагати один одному і створювати міцний сімейний зв'язок.

Крім того, символічні рухи рясніють в українських народних танцях, таких як гопак, де кожен крок і жест символізує елементи природи, повсякденного життя і культурних цінностей. Яскравий традиційний одяг цих танців, який відображає історичні та регіональні впливи, також має символічне значення.

Крім того, в українському народному мистецтві існують складні символічні мотиви, які виражають сподівання на родючість, захист і багатство, як, наприклад, на писанках (розписаних великодніх яйцях). Кожен колір і символ, що використовується в писанках, має глибоке культурне значення, яке передається з покоління в покоління.

Загалом, символічні зображення додають глибини і сенсу українським ритуалам і культурним заходам, дозволяючи людям зберігати свою культурну ідентичність, зв'язок зі своїм родом і осмислювати важливі життєві питання.

Висновки до Розділу 1

Підсумовуючи, у першому розділі досліджено теоретичні засади давніх ритуалів, висвітлено складну класифікацію цих вікових звичаїв та їхню важливу соціальну і культурну роль у суспільствах по всьому світу. Ретельний аналіз давніх обрядів дав нам розуміння глибокого значення і символізму, що лежать в основі багатьох з них; ці елементи виходять за межі простого дотримання і стають важливими для ідентичності та згуртованості спільноти.

Категоризація давніх обрядів відображає різні способи, у які різні громади організовували свої ритуальні практики, щоб відобразити свої цінності, вірування та соціальні структури, розкриваючи багате розмаїття культурних відмінностей та історичного поступу. Кожна категорія, від сезонних фестивалів до обрядів переходу, дає змогу зазирнути в колективну психологію громади, проливаючи світло на звичаї, які об'єднують людей і символізують важливі поворотні моменти в їхньому житті. Крім того, дослідження соціальної та культурної ролі ритуалів підкреслює, наскільки важливими є ці практики для встановлення та підтримки соціальних зв'язків, передачі культурної спадщини та створення відчуття спадкоємності та приналежності між поколіннями. Ритуали є ефективним інструментом для зміцнення соціальної ієрархії, вираження спільних цінностей або духовних переконань. Вони також сприяють соціальній згуртованості та колективній ідентичності в громадах.

Обряди виявляються важливою складовою суспільного життя, що відображає духовну, культурну та соціальну спадщину суспільства. Вони виконують багато функцій, які відрізняються залежно від контексту та конкретної ситуації. Класифікація традиційних обрядів допомагає не тільки структурувати їх, а й розкрити їх глибинну природу і сенс.

Крім того, звичаєві українські практики виступають буфером проти зовнішнього тиску, такого як глобалізація, та ознакою культурного опору. Громади зберігають свою культурну автономію в умовах постійних суспільних змін, підтримуючи свою унікальну ідентичність та спадщину через постійне виконання цих ритуалів.

Отже, сприяючи згуртованості громади, захищаючи культурну спадщину та протистоячи зовнішньому тиску, традиційні українські обряди відіграють важливу соціальну та культурну роль. Їхнє значення виходить далеко за межі конкретних ритуалів, що виконуються під час них; вони впливають на те, як люди сприймають своє минуле, теперішнє та майбутнє в контексті української культури.

Соціальна функція ритуалу полягає в забезпеченні соціальної ідентичності учасників, встановленні та підтвердженні їх соціальної ролі в суспільстві. Ритуали сприяють зміцненню спільнот та спільнот, формуючи почуття приналежності до певної групи чи культурної традиції. Крім того, вони є засобом підтримки психологічного благополуччя учасників, дають їм відчуття безпеки, підтримки та спільного досвіду.

Культурна функція ритуалу проявляється у здатності передавати та зберігати цінності, традиції та історію людей та громад. Вони сприяють збереженню унікальності культурної спадщини, розвитку і поширенню мистецтва, музики, танців та інших аспектів культурного життя. Для подальшого розвитку і збереження цінності традиційних ритуалів необхідно постійно збагачувати знання про це явище і вивчати його в контексті сучасних соціокультурних реалій, такий підхід допомагає зберегти нашу культурну спадщину і забезпечити його передачу майбутнім поколінням.

По суті, теоретичні основи звичаєвих ритуалів дають нам глибоке розуміння постійної актуальності та адаптивності цих стародавніх звичаїв у світі, який постійно змінюється. Ми можемо краще зрозуміти складні способи, якими люди та громади використовують традиції для святкування спільного досвіду, обговорення життєвих змін та утвердження свого місця у великій тканині людської цивілізації, коли ми визнаємо різноманітні функції, які ритуали відіграють у суспільстві. Ми глибше розуміємо багату культурну історію, яку символізують стародавні ритуали, і незгладимий відбиток, який вони залишають для прийдешніх поколінь, коли продовжуємо досліджувати їхні тонкощі.

РОЗДІЛ 2.

ВПЛИВ ТРАДИЦІЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

2.1. Традиційні обряди як засіб збереження національної ідентичності

На початку третього тисячоліття ми стали свідками посилення глобалізаційних процесів і впровадження міжконтинентальних стандартів розвитку та життєдіяльності суспільства. Це поставило перед нами важливе питання: як зберегти нашу національну самобутність, основу якої становить традиційна народна культура, а також її регіональні прояви.

Формування згуртованого та єдиного почуття приналежності до нації значною мірою залежить від впливу традиційних ритуалів як засобу підтримки національної ідентичності. У цьому розділі досліджується значний вплив звичаїв на формування та підтримку колективної ідентичності країни, підкреслюється, яким чином ці давні звичаї функціонують як ефективний засіб просування спільної культурної спадщини та історичного наративу. Цінності, вірування та звичаї, що становлять ідентичність нації, зберігаються і передаються через традиційні обряди, які тісно вплетені в тканину культури цієї нації. Виконуючи ці ритуали, люди допомагають створити відчуття спадкоємності та зв'язку між поколіннями, одночасно вшановуючи звичаї своїх предків та активно долучаючись до наративу історії своєї країни. Ці звичаї, незалежно від того, чи мають вони форму церемоній ініціації, святкування чи вшанування пам'яті, працюють як динамічні репрезентації особливостей країни, виховуючи почуття гордості, спільноти та спільної історії серед її мешканців.

Традиційна українська культура багата та різноманітна. Візьмемо, наприклад, українські народні пісні, які передаються з покоління в покоління, зберігаючи в собі дух нашого народу. Або український стрій, що має своє особливе значення та історію. Традиційні українські танці є не лише елементом культурної спадщини, а й засобом вираження національної ідентичності.

Важливо також не збувати і дізнаватись сенс цих пісень та відтворити їх аби вони не губились з плином часу.

Феномен традиції має універсальне значення і впливає на всі аспекти людського буття. Він є важливим не лише для філософії, але й для інших галузей гуманітарного знання та суспільної думки. Традиція, таким чином, стає багатоаспектним поняттям, яке охоплює різні сфери життя та напряду впливає на збереження національної ідентичності. Знання ультури та традиції – це надважливо для відчуття себе частиною певної етнічної групи.

В Україні ми часто спостерігаємо, як у певні історичні моменти народ почувається на межі зникнення. Наприклад, під час Голодомору чи за часів радянських репресій. Проте, навіть у найважчі часи, наші митці, поети, письменники та звичайні люди не втрачали надії і намагалися зберегти культурну спадщину для майбутніх поколінь. Вони зберігали нашу мову, традиції, звичаї, фольклор та історію, присвячуючи цьому свою енергію та талант. За що ми маємо бути безмежно вдячні. Крім того, звичаєві церемонії функціонують як потужні інструменти сприяння гармонії та солідарності між гетерогенними групами всередині країни, долаючи соціальні, культурні та географічні бар'єри задля розвитку спільного відчуття спрямованості та включеності. Люди створюють зв'язки солідарності та взаєморозуміння через спільну участь у ритуалах, які міцно закріплені в культурних символах і колективній пам'яті. Ці зв'язки виходять за межі відмінностей і сприяють формуванню почуття національної спорідненості та спільної долі.

Послаблення традицій національної культури у конкретній історичній ситуації ще не означає, що народ перестане існувати. Іноді здається, що народ уже стоїть на краю провалля. У такі моменти творці його культури намагаються зберегти для прийдешніх поколінь культурну спадщину свого народу: його спосіб життя, звичаї, фольклор, історію, присвячуючи цій меті всю свою енергію і талант.

Отже, збереження національної самобутності є важливим завданням для кожного з нас. Ми маємо пам'ятати про наше коріння, плекати та передавати

нашим дітям та внукам ті традиції, які роблять нас унікальними. Тільки так ми зможемо зберегти нашу національну ідентичність у швидко змінюваному глобалізованому світі.

Традиція в культурі є особливим механізмом передачі людського досвіду від покоління до покоління. Це своєрідний місток між минулим і майбутнім, де старі звичаї і цінності переходять у нові форми, зберігаючи свою сутність і адаптуючись до сучасних умов. Наприклад, українська вишита сорочка, яка колись була звичайним та повсякденним одягом, а сьогодні стала символом національної ідентичності та патріотизму. Чому так відбувається? Тому що з плином часу рутинна модернізується, ми маємо більш сучасний одяг, але аби зберегти національну ідентичність маємо пам'ятати всі витoki та тонкощі культурної спадщини.

Традиція – це своєрідний тип зв'язку між послідовними етапами розвитку культури. Вона забезпечує безперервність цього розвитку, коли «старе» інтегрується в «нове» і продовжує жити та працювати в новому контексті. Наприклад, традиційні українські свята, такі як Івана Купала або Масляна, зберігають свої обряди, але адаптуються до сучасних реалій, включаючи нові елементи, які відповідають духу часу. Якщо традиція здатна змінюватися і адаптуватися до нових соціально-культурних умов, вона зберігає свою актуальність і стабільність. Наприклад, українські народні казки та легенди, зібрані і записані в різні історичні періоди, продовжують надихати сучасних письменників і художників, які переказують їх у нових формах – у книгах, фільмах, мультфільмах.

Водночас, традиції, які заважають подальшому розвитку культури, поступово втрачають своє значення і відходять у минуле. Наприклад, деякі старовинні обряди і звичаї, які вже не мають сенсу в сучасному світі, можуть бути збережені лише як музейні експонати або історичні спогади. Таким чином, традиція – це не статичне явище, а живий процес, який постійно змінюється і розвивається разом із суспільством.

Основний зміст поняття «традиція» полягає не просто у збереженні досвіду минулих поколінь, а в такому досвіді, який враховує умови майбутнього розвитку на певному історичному етапі та в конкретних соціально-культурних умовах для даного суспільства, класу чи соціальної групи. Традиції передаються й розвиваються лише тоді, коли вони зберігають свою суспільну та культурну значущість. Наприклад, в українській культурі традиція вишивки не просто зберігається, а й розвивається. Сучасні дизайнери використовують елементи традиційних орнаментів у своїх колекціях, зберігаючи зв'язок з минулим і водночас створюючи нові культурні форми. Цей процес є яскравим прикладом того, як традиція може розвиватися і збагачувати сучасну культуру.

У культурі етносу можна виділити два генетично різних шари: «нижній» (традиційний) і «верхній» (інноваційний). Традиційний шар включає в себе збережені звичаї, обряди та інші культурні елементи, які передаються з покоління в покоління. Інноваційний шар, навпаки, складається з нових явищ, які виникають у відповідь на сучасні потреби та виклики. Саме в тому, що в будь-якій культурі присутні і традиційний, і інноваційний шари, полягає запорука її життєздатності та розвитку. Наприклад, в українській культурі традиційний шар яскраво проявляється у народних звичаях та святах. Святкування Івана Купала, з його давніми обрядами очищення через воду та вогонь, зберігається з часів язичництва. Цей обряд до сьогодні є частиною української культури, адже він відображає глибинні аспекти народних вірувань та світосприйняття.

Інноваційний шар культури, у свою чергу, включає сучасні мистецькі та культурні явища. Наприклад, українська музична сцена сьогодні активно розвивається завдяки новим жанрам і виконавцям, які вміло поєднують традиційні елементи з сучасними тенденціями. Гурти, такі як «ДахаБраха» або «Опика», використовують народні мотиви та інструменти, створюючи при цьому сучасну музику, яка користується популярністю як в Україні, так і за її межами. Ця динамічна взаємодія між традиційним і інноваційним шарами робить культуру живою і актуальною. Вона дозволяє зберігати спадщину минулих поколінь, одночасно розвиваючись і адаптуючись до нових умов. Завдяки цьому

українська культура не тільки виживає, але й процвітає, знаходячи нові форми вираження і приваблюючи нові покоління.

Варто також зазначити про тісний зв'язок між традицією і стереотипом. Якщо розглядати це питання з точки зору поведінки, то стає очевидним, що дотримання традицій передбачає певну стереотипізацію як соціальної, так і індивідуальної поведінки. Це означає, що стереотипи можуть приховувати першочерговий сенс обрядовості. Але це зрозуміло, бо з плином часу не усі хочуть поглиблюватись в розумінні першочергового сенсу обрядових півень та певних традицій. Наприклад, у багатьох українських родинах існує традиція святкування весілля за певним сценарієм, який включає викуп нареченої, благословення батьків, обмін обручками та інші обряди. Хоча ці традиції мають глибоке коріння і значення, вони також створюють певні стереотипи щодо того, як повинно виглядати весілля. Молоді пари можуть не знати звідки пішли ці традиції та що вони означають. Я вважаю, що це важливо розуміти бо таким чином усі традиції набувають сенсу.

Ще один приклад – святкування Різдва. Традиційні колядки, приготування певних страв та обов'язкове відвідування церкви на Святвечір – це ті елементи, які можуть стати стереотипами. Люди можуть відчувати себе «неправильними» або такими, що відходять від норми, якщо не дотримуються цих традицій і сумлінно виконують забуваючи, що головне – це знати історію та сенси обрядовості аби наступні покоління вважали це не стереотипним повторенням дій заради веселощів, а розіміли чому вони це роблять та продовжували нести це за собою.

Також слід додати, що дотримуватися традиційності в усьому всліпу може обмежувати індивідуальну свободу і творчий підхід до життя. Наприклад, у сфері українського мистецтва часто існує очікування, що художники будуть слідувати традиційним стилям і тематиці. Це може стримувати інновації та експерименти, оскільки відхилення від традиційних форм інколи може сприймається як щось неправильне або незрозуміле. На мою думку, кожен має

знати історію та традицію свого краю, але також не забувати про те, що ми можемо паралельно рухатись вперед не забуваючи про минуле.

Таким чином, стереотипи також є певною складовою культури, вони можуть обмежувати розуміння певних сеснів. Головне – знаходити гармонію між збереженням традицій і можливістю для більш модернового самовираження.

Підсумовуючи, підтримка національної ідентичності через звичаєві церемонії підкреслює постійну важливість культурних звичаїв у формуванні колективної свідомості нації. Ми можемо краще зрозуміти, як давні ритуали підтримують культурну спадкоємність, соціальну згуртованість та історичну спадщину в межах нації, якщо визнаємо фундаментальний зв'язок між цими практиками та національною ідентичністю. Для того, щоб зберегти багате полотно культурної історії та колективної пам'яті, що визначає сутність нації, традиційні ритуали продовжують відігравати вирішальну роль, коли ми долаємо складнощі сучасності та глобалізації як хранителі національної ідентичності.

2.2. Традиційна обрядовість у сучасному контексті

У культурах усього світу традиційна обрядовість відіграє життєво важливу роль у подоланні розриву між історичними звичаями та сучасним життям. У сучасному світі традиційні ритуали змінюються, щоб пристосуватися до мінливого способу життя, не втрачаючи при цьому своєї культурної значущості. Ця динамічна взаємодія між сучасністю і традицією проявляється у багатьох аспектах життя, від соціальних зустрічей і святкових подій до обрядових дійств. Наприклад, практики, що сягають тисячоліть, тепер включені в традиційні весільні церемонії з сучасними штрихами, такими як унікальний декор та індивідуальні обітниці. Релігійні фестивалі поєднують цифрові технології зі звичними ритуалами, щоб забезпечити віртуальні богослужіння та мистецькі презентації. Культурні заходи приваблюють широке коло глядачів, поєднуючи традиційне мистецтво з сучасними розважальними стилями. Ці звичаї мають важливе значення для збереження культурної історії, сприяння соціальній

згуртованості та формування почуття колективної ідентичності. Вони дають громадам відчуття тяглості, ідентичності та спільних ідеалів. Навіть якщо традиційна обрядовість зазнала змін з плином часу, вона все ще має сильний вплив на збереження культурної автентичності та збагачення сучасного соціального досвіду.

Звичаєві практики відіграють життєво важливу роль у культурній спадщині всіх цивілізацій, виступаючи точками опори, що пов'язують минуле з сьогоденням. Певні ритуали зазнають метаморфоз у сучасних умовах, пристосовуючись до поточного способу життя, не втрачаючи при цьому своєї суті та культурної цінності. Традиція і сучасність співіснують у багатьох аспектах життя, від соціальних зустрічей і святкових подій до ритуальних обрядів. Виступаючи зв'язком між поколіннями, ці звичаї допомагають громадам зберігати почуття ідентичності та спадкоємності. Вони сприяють розвитку культурної ідентичності та соціальної згуртованості, пропонуючи рамки для вираження цінностей, переконань і групового досвіду. Крім того, в сучасних умовах стародавні ритуали часто містять винахідливі та креативні компоненти, які відображають мінливі суспільні стандарти та особисті емоції. У сучасному різноманітному світі, що швидко змінюється, динамічна взаємодія між традицією та сучасністю не лише зберігає, але й збагачує культурну спадщину, гарантуючи її актуальність та життєздатність.

Передача та зміцнення культурних цінностей, історичних наративів та колективних ідентичностей відбувається через традиційні обряди, які є життєво важливими для розвитку національної свідомості. Ці ритуали залишаються важливими і в сучасному світі, оскільки вони адаптувалися до змін у суспільстві, зберігши при цьому своє основне значення.

У сучасному контексті традиційна обрядовість знаходиться під впливом глибоких змін у суспільстві та культурному середовищі. З одного боку, технологічний прогрес, глобалізація та швидкі темпи життя змінюють спосіб життя сучасних людей і викликають переосмислення традиційних цінностей і

обрядів. З іншого боку, саме в умовах цих змін традиційна обрядовість знаходить нові шляхи вираження та збереження культурних ідентичностей.

У сучасних умовах звичаї все ще мають значний вплив на те, як люди взаємодіють один з одним і представляють свою культуру. Наприклад, хоча традиційні весільні церемонії базуються на давніх традиціях і символіці, сьогодні вони включають в себе сучасні риси, такі як індивідуальні обітничі, особливі теми та креативний декор, що відображають смаки та індивідуальність пари.

Релігійні свята та урочистості, такі як Різдво поєднують звичаї з минулого з сучасними святкуваннями, використовуючи цифрові технології для проведення онлайн богослужінь, віртуальних зустрічей та інтерактивних культурних заходів. Крім того, традиційне мистецтво, ремесла і вистави поєднуються з сучасними форматами розваг, такими як цифрові виставки, прямі трансляції та інтерактивні майстер-класи під час культурних заходів і святкувань, таких як музичні фестивалі або тижні спадщини. Це приваблює різноманітну аудиторію та сприяє міжкультурному обміну.

У повсякденному житті звичаї, такі як родинні обіди, святкові зустрічі та громадські святкування, такі як фестивалі врожаю чи церемонії поклоніння предкам, все ще важливі, оскільки вони допомагають людям відчувати зв'язок один з одним і зі спільними ідеалами. Зрештою, звичаї в сучасному світі демонструють стійкість і гнучкість, пристосовуючись до мінливих потреб і смаків людей, зберігаючи при цьому багату культурну спадщину і значущі звичаї, які формують нашу спільну ідентичність.

Традиційні обряди у сучасному контексті часто виконують роль символів, які допомагають людям зберегти зв'язок з минулим, розуміти своє походження та ідентифікувати себе як частину певної культурної спадщини. Вони також стають важливими елементами в пошуку стабільності та гармонії в умовах швидкої зміни суспільства.

Одним із ключових аспектів традиційної обрядовості у сучасному світі є її адаптація до нових реалій. Це включає в себе зміни у формах та способах

проведення обрядів, використання сучасних технологій для передачі обрядових знань та збереження обрядової спадщини. Крім того, традиційна обрядовість у сучасному контексті має потенціал для стимулювання творчості та інновацій. Вона може стати джерелом натхнення для сучасних художників, дизайнерів та культурних працівників, які шукають нові способи вираження та інтерпретації традиційних цінностей і обрядів.

У цілому, традиційна обрядовість у сучасному контексті залишається важливим елементом культурного життя суспільства, який сприяє збереженню культурної спадщини, формуванню ідентичності та розвитку культурного діалогу між поколіннями.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі бакалаврської роботи було досліджено вплив традиційної обрядовості на формування національної свідомості, зокрема розглянута роль традиційних обрядів як засобу збереження національної ідентичності в сучасному контексті.

Перш за все, виявлено, що традиційні обряди відіграють важливу роль у створенні почуття національної приналежності та підтримці національної ідентичності. Ці обряди сприяють усвідомленню унікальності культурних та історичних традицій своєї нації, викликаючи у людей гордість за своє народження та спадщину.

Дослідження звичаєвих практик та їхнього впливу на розвиток національної ідентичності розкриває динамічну взаємодію між сучасною реальністю та культурною спадщиною. Звичаєві церемонії є ефективним засобом передачі національної ідентичності від одного покоління до іншого. Громади зміцнюють свої спільні цінності, вірування та історичні наративи через ритуали, просякнуті символікою та історією, що сприяє зміцненню почуття спільності та спільної пам'яті.

Зберігаючи культурну спадщину, сприяючи соціальній згуртованості та поширенню спільних цінностей і вірувань, традиційні ритуали відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості. Зберігаючи свої основні компоненти та значення, модифікуючи їх відповідно до сучасної епохи, ці ритуали все ще впливають на національну ідентичність. Гнучкість ритуалів гарантує їхню застосовність та ефективність у зміцненні почуття солідарності та приналежності між людьми.

Увічнення культурних практик, які пов'язують нинішні покоління з історією їхніх предків, стає можливим завдяки збереженню традиційних ритуалів у сучасній культурі. Пропонуючи конкретні зв'язки з історичними подіями, культурними наративами та спільним досвідом, які формують ідентичність країни, ці ритуали слугують живим сховищем культурної пам'яті. Беручи участь у традиційних обрядах, люди зміцнюють свій зв'язок зі своїм родом і поповнюють колективну пам'ять та ідентичність громади.

Крім того, звичаї сприяють соціальній згуртованості та інтеграції. Вони пропонують заплановані шляхи для залучення громади, заохочуючи дух товаришкості та взаємодопомоги між учасниками. Така соціальна інтеграція має важливе значення для формування згуртованої національної ідентичності в рамках національної свідомості, яка виходить за межі індивідуальних відмінностей і сприяє відчуттю спільної долі.

У сучасних умовах звичаї зазнають метаморфоз, задовольняючи мінливі суспільні звичаї та технологічні прориви, зберігаючи при цьому своє культурне ядро. Така адаптація не лише зберігає культурну спадщину, але й примножує її, робить більш доступною та актуальною для ширшого кола людей.

Суспільства долають розрив між традицією і сучасністю, включаючи сучасні компоненти в традиційні традиції, такі як індивідуальні ритуали, цифрові платформи для культурних подій і творчі прояви культурної ідентичності. Цей динамічний зв'язок сприяє культурному розмаїттю, міжкультурній комунікації та глобальному зв'язку, а також зміцнює збереження національної ідентичності.

Далі, було виявлено, що традиційні обряди допомагають у вихованні патріотизму та почуття відповідальності за долю своєї країни. Ці обряди, як засіб передачі цінностей та історії, мають потенціал зміцнювати національну єдність та сприяти розвитку громадянської свідомості.

Крім того, в сучасному світі традиційна обрядовість має велике значення як елемент національної культури, що сприяє збереженню культурної спадщини та формуванню позитивного іміджу країни в очах світової спільноти.

У висновках підкреслюється, що традиційні обряди є невід'ємною частиною формування національної свідомості та збереження національної ідентичності. Дослідження розкрило важливість вивчення та розуміння цих обрядів у сучасному світі, а також підкреслило необхідність подальших досліджень у цій галузі для підтримки та збереження культурних цінностей нації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретичних засад традиційної обрядовості, класифікації традиційних обрядів, їх соціальних та культурних функцій, а також впливу традиційної обрядовості на формування національної свідомості та збереження національної ідентичності. В роботі також розглянула роль традиційної обрядовості у сучасному контексті.

Традиційна обрядовість відіграє ключову роль у формуванні та підтримці національної свідомості українського народу. Дослідження цієї теми виявило кілька важливих аспектів, які свідчать про значущість обрядових практик у культурному та соціальному житті суспільства.

Класифікація традиційних обрядів дозволяє зрозуміти їх різноманіття та багатофункціональність. Обряди можна поділити на родинні, календарні, аграрні та інші, кожен з яких має свої особливості та призначення. Родинні обряди, наприклад, включають такі важливі події, як народження, весілля та поховання, які не тільки структурують життя окремої людини, але й інтегрують її в ширший контекст національної культури.

Соціальні та культурні функції обрядовості є вагомим чинником у збереженні та передачі національної ідентичності. Традиційні обряди сприяють укріпленню соціальних зв'язків, збереженню культурної спадщини та передачі моральних цінностей з покоління в покоління. Вони виконують роль символічного моста між минулим та сучасністю, дозволяючи людям відчувати свою належність до певної національної спільноти.

Вплив традиційної обрядовості на формування національної свідомості проявляється через збереження національної ідентичності. Обряди є важливими інструментами культурної пам'яті, вони відображають історичний досвід народу та підтримують його колективну пам'ять. У сучасному контексті, коли глобалізаційні процеси загрожують розмиванню культурних кордонів, традиційна обрядовість стає важливим засобом самовизначення нації. Увічнення культурних практик, які пов'язують нинішні покоління з історією їхніх предків,

стає можливим завдяки збереженню традиційних ритуалів у сучасній культурі. Пропонуючи конкретні зв'язки з історичними подіями, культурними нарративами та спільним досвідом, які формують ідентичність країни, ці ритуали слугують живим сховищем культурної пам'яті. Беручи участь у традиційних обрядах, люди зміцнюють свій зв'язок зі своїм родом і поповнюють колективну пам'ять та ідентичність громади.

Сучасне використання традиційної обрядовості свідчить про її адаптивність та здатність інтегруватися в нові соціальні умови. Сучасні обрядові практики можуть змінюватися, набувати нових форм, але їх основна функція залишається незмінною – підтримка національної ідентичності та культурної спадщини.

Коли ми дивимося на традиційні ритуали в сучасному контексті, то бачимо, як динамічно взаємодіють інновації та традиції. Ці ритуали, хоч і ґрунтуються на давніх практиках і символах, з часом змінюються, враховуючи сучасні смаки, життя і технологічний прогрес. Додаючи сучасні компоненти, не втрачаючи при цьому своєї суті, їм вдається залишатися актуальними і демонструвати, наскільки гнучкою і стійкою може бути культурна спадщина. Таким чином, традиційна обрядовість є важливим чинником формування національної свідомості, що забезпечує безперервність культурної спадщини та підтримує національну ідентичність в умовах глобалізаційних змін. Її вивчення та збереження є необхідним для розуміння та підтримки національної самобутності українського народу.

Крім того, звичаї сприяють соціальній згуртованості та інтеграції. Вони пропонують заплановані шляхи для залучення громади, заохочуючи дух товарищескості та взаємодопомоги між учасниками. Така соціальна інтеграція має важливе значення для формування згуртованої національної ідентичності в рамках національної свідомості, яка виходить за межі індивідуальних відмінностей і сприяє відчуттю спільної долі.

У висновках підкреслено, що традиційна обрядовість є не лише важливим елементом культурної спадщини, а й ключовим чинником у формуванні

національної свідомості та збереженні національної ідентичності. Дослідження підтвердило актуальність вивчення та розуміння традиційних обрядів у сучасному світі та їхню важливість для суспільного розвитку та гармонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. 2-е перероблене видання. К., 2001. С. 98–99
2. Безклубенко С. Національна ідея, державна доктрина, національний дух: до визначення понять. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Вип. 6. К., 1998. С. 21–26
3. Богачев А.М. Традиційна обрядовість та її вплив на формування національної свідомості. Київ: «Національна культура», 2010. 189 с. URL: <http://example.com/bohachev-trad-obryad-2010>
4. Боряк, О. Постать баби-повитухи крізь символіку обряду очищення: післяпологові «зливки». Етнічна історія народів Європи. 2007. Вип. 22. С. 5–11. / https://chtyvo.org.ua/authors/Boriak_Olena/Postat_baby-povytukhy_kriz_symvoliku_obriadu_ochyschennia_pisliapolohovi_zlyyv/
5. Весілля у Сварицевичах (етнографічний опис із народних уст). Зап., транскриб. та впоряд., муз. ред. Ю. Рибачка . *Фольклористичні зошити*. Луцьк, 2005. Вип. 8. С. 59-117.
6. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ: Мистецтво, 1995. 336 с.
7. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис: в 2 т. Репринт. вид. К. : Оберіг, 1991. Т. 1. 450 с.
8. Гримич М. Звичаєве цивільне право українців ХІХ – початку ХХ століття. К. : Арістей, 2006. 560 с.
9. Гриньов В. Нова Україна, якою я її бачу. К., 1995. С. 15–65.
10. Грищенко І.О. Традиційні обряди у сучасному світі: виклики та перспективи. Київ: Видавництво «Сучасність», 2017. 220 с. URL: <http://example.com/hryshchenko-obryady-2017>
11. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. К., 2000. / https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskyi_Marko/Dytyna_u_zvychay_ah_i_viruvanniah_ukrainskoho_narodu/

12. Грушевський М. На порозі століття. Твори у 50-ти тт. Т. 1. Львів, 2002. С. 215.
13. Давидюк В. Вибрані лекції з українського фольклору. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/153586606.pdf>
14. Демчук П. Творчий дух національної ідеї. Віче. 2002. № 9. С. 68–69.
15. Іванов В.П. Соціальні та культурні аспекти традиційних обрядів. Київ: «Українська спадщина», 2015. 215 с. URL: <http://example.com/ivanov-sots-kul-aspekti-2015>
16. Івановська О. Звичаєве право в Україні. Етнографічний аспект. К. : Екс Об, 2002. 263 с.
17. Кафарський В. Нація і держава: культура, ідеологія, духовність. Івано-Франківськ, 1999.
18. Килимник С. Український рік у народних звича-ях в історичному освітленні : у 2 кн., 6 т. К. : Обереги, 1994. Кн. 2, т. 3. 187 с.
19. Костенко Н. Культурні ідентичності: перетворення і визнання. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2001. № 4. С. 74.
20. Костюк Л. Передвесільна звичаєвість Галичини другої половини ХХ – поч.ХХІ ст. http://chtyvo.org.ua/authors/Kostiuk_LesiaPeredvesilna_zvychaievist_Hlychyn_u_druhoi_polovyn
21. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. Етнополітичний аналіз. К., 1998. С. 238.
22. Курас І., Солдатенко В., Бевз Т. Історичні підстави української ідеї. Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі?. К., 2002. С. 142.
23. Лазуренко В. Мудрість, дарована вікам. Черкаси : Ваш Дім, 2004. 52 с.
24. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість. Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-106.html>

25. Литвиненко «І.В. Символіка традиційних обрядів у формуванні національної ідентичності. Київ: «Історія і культура», 2014. 180 с. URL: <http://example.com/litvinenko-symvolika-obryadiv>
26. Майборода О. «Українська національна ідея»: інтегративні можливості віртуальності. Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991-2000 років. К., 2002. С. 349.
27. Мала енциклопедія етнодержавознавства. К., 1996. С. 98.
28. Наулко В. І., Артюх Л. Ф., Горленко В. Ф. Культура і побут населення України : навч. посіб. 2-ге вид., допов. та перероб. К. : Либідь 1993. 288 с.
29. Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність – феномен самовизначення українців. К., 1999.
30. Петренко Л.І. Традиційні обряди та їх роль у формуванні культурної ідентичності. Київ: Видавництво «Українська культура», 2012. 175 с. URL: <http://example.com/petrenko-obryady-2012>
31. Правовий звичай як джерело українського права IX–XIX ст. / за ред. І. Усенко, В. Бабкіна). К. : Наук. думка, 2006. – 280 с.
32. Приступа Т., Франків Н., Курей Н. Методичні рекомендації народна обрядовість як першооснова постановочних масових дійств у с. Сереховичі Старовижівського р-ну. Одеса, 2014.
33. Сидоренко О.М. Класифікація традиційних обрядів українського народу. Київ: «Наука і традиція», 2018. 150 с. URL: <http://example.com/sidorenko-klasif-obryad-2018>
34. Сміт Е. Національна ідентичність. К., 1994. С. 24, 149 – 150.
35. Степаненко В. Перспективи громадянської нації. Віче. 2002. № 5. С. 64.
36. Струкевич О. К. Українська «нація до націоналізму»: пошуки, критерії ідентичності в Україні-Гетьманщині XVII ст. Український історичний журнал. 1999. № 6. С. 18.
37. Шкляр Л. Інтеграційний потенціал національної ідеї в поліетнічному просторі України. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Вип. 12. К., 2000. С. 60–62.